

ԵՐԽՈՒՄ

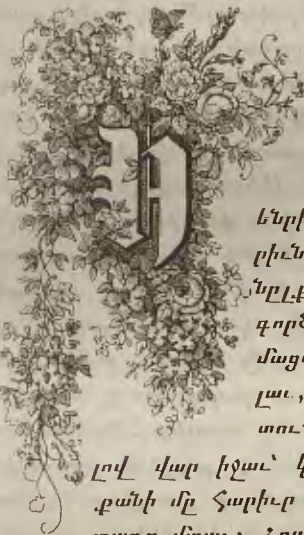

Օ Ր Ա Գ Ի Ր Ը Ն Տ Ա Ն Ե Կ Ա Ն

Թ Ի Ի Տ.

1859

Բ. ՀԱՏՈՐ

ԳՈՆՐԱՏ ԿԱՅՍՐԸ

ՓԱ.

Փրկող փողով:

Ենրիկոս ջանաց որ մարդու ա-
րիւն ծծել բաղձացող աս սի-
նըլբորաց եղկիւղն յօգուտ իւր
գործածէ, անոր համար կա-
մացուի մը սանդխէն վեր ե-
լաւ, վերը նեղ անցքին պա-
տուհանը բացաւ, եւ մագլե-
լով վար իջաւ՝ կրցածին չափ վազեց, եւ
քանի մը հարիւր քայլ առնելէն ետքն ան-
տառը մտաւ: Հոս մէջքէն կախուած փողը
քակեց, եւ երեք անգամ զօրաւոր փչեց: Յուսալով
որ ըրած խաբէութիւնը պիտի յաջողի, նորէն վազեց
եւ աստիճանէն բոլորովը կէս բոլորակ մ'ընելով՝ նոյն
հեռաւորութեամբ շէնքին մէկալ կողմն ալ նոյն եղա-
նակաւ երեք անգամ փչեց: Ետքը վազելը կրկնա-
պատկելով, ածապարեց ետ դարձաւ, տան բոլորովը
քնեց եւ երբոր ոչ զոք տեսաւ, որ թատնկոյ մը ձո-
ղաբարձներուն կողմէն նորէն պատուհանէն վեր ե-
լաւ, հոս քանի մը վայրկեան շունչ առնելէն ետքը
նորէն փողն հնչեցուց: Խոհեմ Էկիսհայմի գետալին
մտածածն եղաւ, առջի անգամ փողոյն հնչելու ա-
տենն՝ աւազակները խռովեցան, եւ ասոնցմէ մէկն՝ որ
յառաջագոյն մարգարէացած էր թէ պատանին օգնու-
թիւն մ'ունենցած պիտի ըլլայ՝ երեսին գոյնն այլայլելով
ըսաւ. «Տեսա՞ք. չէի ըսած»: Եւ երբոր փողն երկրորդ
անգամ եւ առջինին հակառակ ուղղութեամբ հնչեց,
ամենքն ալ գունատեցան, եւ իւրաքանչիւր ընկերին
կ'ըսէր. «ամենքս ալ մատնուեցանք, եւ պաշարուած
ենք»:

Սատեպոնեցիք՝ գայլ յարձակած հօտի մը ոչ-
խարաց պէս՝ ամենքն ալ գլուխնին կախած մէկգլմէկու
մտացած էին եւ կը խորհէին թէ արդեօք դէմ
դնեն չէնէ ձիւերն ակողէն քաշելով հեծնան ու փախ-
չին: Աս վայրկենիս մէջ փողն երրորդ անգամ եւ տան

մէջ հնչեց, հիմակ ամենքն ալ համոզուեցան, որ
Հենրիկոսին ետեւէն զինաւորեալ զօրք կու գայ եղեր,
եւ զանազան կողմերէն իրեն նշան տուեր են եւ ինքն
ալ անոնց պատասխան կու տայ:

Հենրիկոս վերջի անգամ պատուհանէն վար
փողը զարնելէն ետքը, անմիջապէս նորէն սանդխէն
վար իջաւ եւ իր յառաջուան տեղէն՝ սրտի ուրախու-
թեան բաբախմամբ՝ իր խաբէութեան յաջողութիւնն,
եւ գինեատն սրահին ստուգիւ քաւարան մը դարձած
ըլլալը կը գիտէր:

Արրիկն արդէն իր խտուութեան վերջի ծայրն
հասած էր, Հենրիկոս աս աւելորդապաշտ եւ վախէն
զրգուած բաղմութենէն խալտելու համար որոշեց
որ մէջերնին մտնայ, եւ տարրներուն օգնութեանը
վստահացած համաձայն վայրկենի մը կը սպասէր:

Քիչ մը ետքը հովն աւելի սաստկացաւ, ան-
տառի մէջ քանի մը ծառեր տապալեցան եւ շառա-
չելով անգնդոյ մը մէջ գահավէժ ինկան, երկիրը կը
շարժէր եւ երկնից վրայ հրեղէն փայլակներ կ'երե-
ւային: Յանկարծ կապոյտ եւ վարհուրելի հրով անանկ
փայլակ մը փայլատակեց, որ նոյն իսկ Հենրիկոս զար-
հուրեցաւ եւ աս վայրկեանը շատ համաձայն սեպելով
մէջերնին մտաւ, եւ երբոր փայլակէն ետքն նոյնպէս
խիստ զօրաւոր որոտմունքը լսուեցաւ, Հենրիկոս կը
հաստատէր թէ կայծակ զարկաւ «Թէ եւ դուք ան-
պիտանք», կ'ըսէր սպառնացող ձայնով մը «արժանի
չէք, բայց ի վերայ այսր ամենայնի զձեզ աստիճանէն
ազատել կ'ուզեմ: Կրցածնուդ չափ շուտով վարի
ճամբուն վրայէն ածապարեցէք, ապա թէ ոչ քանի
մը վայրկենէն իմ մարգիկներս զորոնք Գոնրատ ինծի
կը խաւրէ, կը հասնին, եւ ամենքդ ալ կայսեր՝ Կարո-
լոս մեծին գօտւոյն վրան ըրած երդմանը համաձայն,
իր երկրին խաղաղութիւնն աւրողներ կախաղան կ'ել-
լէք: Կորսուեցէք ասկէ: Չեր չար հոգիները դժօնք
յուզարկել չեմ ուզեր, կորսուեցէք: Աղաչեցէք Աս-
տուծոյ որ ձեզի խնայէ, եւ զձեզ երկնային հրով
չտուորէ»:

Ամենքն ալ վհատած ու գունատած, համարե-
լով որ աշխարհքիս վերջն եկած ըլլայ, ախոռը վա-
ղեցին եւ ձիւերը քաշելով հեծան եւ ի փախուստ
կաճապարեցին: Հենրիկոս փախչելու ածապարողներուն

Ճեպը շատցնելու համար, նորէն փողն հնչեցուց, եւ փախչողներն համարելով որ ետեւէն թշնամին կը գրգռէ, ամէն մէկն մէկ մէկ ճամբայ բռնած կը փախչէր եւ իւրաքանչիւր իր կեանքն աղատելու կը փութար:

Արովհետեւ աս վայրկենիս մէջ թշնամեաց դաշտը պարպուեցաւ, Հենրիկոս ազատ մնաց եւ իր արի սիրան ինչ որ կ'ուզէր կրնար ընել. բայց աս անգին ժամանակը պէտք էր որ գործածէր, որովհետեւ վախէն ըմբռնուածներն, որ հիմայ փախչելու ու աղատելու ետեւէ էին՝ կրնային դառնալ եւ նորէն ժողով. եւ խաբէութիւնն իմանալով, Հենրիկոսին բանը կը բռնէր: Հենրիկոս աս ամէն բան կշռելով, Ագնէսին ածապարեց, եւ երբոր տարակուսեալ կը մտածէր թէ զինք ինչ եղանակաւ քնէն պիտի արթնցնէ, ինք որոտման ձայնէն արգէն շատոնց արթնցած ըլլալով, դուռը բացաւ, եւ կատարեալ հագուած դուրս ելաւ: Հենրիկոս անոր ամէն բան համառօտ պատմեց թէ ինչպէս ան սրիկաներուն խօսակցութիւնն իր վրան անվստահութիւն մը պատճառեց, թէ իր փողն իրենց աղատութիւն տուաւ, թէ ան գունդը զինքը կէս գիշերանց սպաննել կ'ուզէր:

Ագնէս զարհուրելով՝ շնորհակալ եղաւ Աստուծոյ՝ որուն հայրական աչքն տարերաց կուռոյն մէջն ալ չ'կորսնցրներ զայն, որ հաւատով անոր կը վստահի. եւ անմիջապէս ֆալցի քաղաքը դառնալու որոշումն ընելով, լի վստահութեամբ ձեռքն երիտասարդին երկընցնուց որ խաւարի մէջ սանդիսէն վար իջնալու եւ դռնէն դուրս ելլելու իրեն օգնէ, որովհետեւ վեր ելած ատեն զգացած էր որ սանդուխներն շատ անսովոր բաներ էին:

Խորամանկ պանդոկապետը՝ ձեռքն երկբազուկ աշտանակով մը, որուն վրայ երկու ճրագ կը վառէր, երեւցաւ, եւ իր հիւրոցն՝ առանց խմած գինւոյն ստակը վճարելը ձիավարելով փախչելուն վրայ բիւր թշնամանալից խօսքեր կը թափէր, եւ ասոնցմով՝ իրեն անոնց հետ մասնակից ըլլալուն կասկածը կ'ուզէր փարատել: Հենրիկոս՝ աս մարդուն՝ որ հիմակ արտաքոյ կարգի քաղաքավար կ'երեւար, եւ ոչ երեսը նայիլ արժանի սեպեց: Բայց Ագնէս իր ոսկւով բանուած գօտւոյն գրպանէն երկու ոսկի հանելով շողոքորթին ձեռքը տուաւ, որպէս զի իրեն հետ եկողներուն անվճար փախչելովը, կորուստ չընէ: Աս վարձատրեալը՝ մինչեւ գետինը խոնարհելով շնորհակալ եղաւ, եւ կայսեր դստերը կ'աղաչէր որ այսպէս անհարթ օդոյ մէջ իր ապաստանարանը չ'թողու, կամ գոնէ սպասէ որ օդը քիչ մը հանգչի: Բայց կարծես թէ խլերու կը խօսէր. տուն դառնալու որոշումը աչք շագնող փայլատականց եւ ականջները խցրնող որոտմանց մէջ յառաջ տարուեցաւ, եւ քանի մը վայրկենէն Եկիսայմի գետեալը, Գերմանիայի ահարկու կայսեր դստերը հետ ձիավարելու վրայ էր: Երկուքն ալ՝ թէ եւ օդը կը գաղանաւար, եւ մորկաբեր հովը կաղնոյ ծառերը գետին կը տապալէր, կեանքերուն մէջ ասանկ ուրախ չէին ինչպէս հիմակ՝

որ վտանգն անցրնելով, զերեք փրկող Նախախնամութիւնն օրհնելով տուն կը դառնային:

Աւրախութեան աս գինովութենէն՝ նետի մը օդը պատուելով՝ շեղ եւ տկար եղանակաւ մը Հենրիկոսին ձախ կրծոցը վրան իյնալով սթափեցան: Ռատեպոռնցոց մէկն՝ որ ուրիշներուն պէս գիւրահաւան չէր, հոս՝ տեղ մը պահուած եւ Հենրիկոսին վրան աս նետը արձակած էր, եւ համարելով որ Հենրիկոս ստուգիւ ծանր վիրաւորած է, նիզակով մ'անոր վրայ յարձակեցաւ:

“Օ, իս սպաննէ, եւ անոր կենացը ինայէ,“ գոչեց Ագնէս, բախտերուն յանկարծ փոխուելէն զարհուրած, եւ իր ձին գէպ ի նիզակը կը մղէր, բայց Հենրիկոս քան զինքն աւելի յառաջ ածապարեց. սրով ինք զինքը ծածկելով՝ նիզակաւորին բոլորափէր շրջան մ'ըրաւ, ետքը մագնէտի ասղան պէս գէպ ի հիւսիսային բեւեռը դարձաւ, թշնամւոյն գիմացը կանգնեցաւ եւ խիստ կուռէ մը ետքը նիզակաւորին իմանալէն յառաջ՝ զանի հարուածով համետին վրայէն գետին տապալեց. յաղթութեան ետեւէն ցաւակցութիւնն եկաւ: Հենրիկոս ձիէն վար իջաւ եւ որովհետեւ յանդուգն մարդոյն չէ թէ գլխոյն սկաւառակը ճեղքած էր, ինչպէս ինք կը կարծէր, այլ գլխարկը միայն, անոր համար քիչ մը վերջն ասոր խելքը գլուխն եկաւ. բայց իյնալովն այնպէս ամէն կողմը ցաւոցած էր որ ոչ կրնար քայլել եւ ոչ ալ նորէն ձի աշտանակել: Անոր համար աղաչեց Հենրիկոսին որ զինքն հոն թողու մինչեւ որ քիչ մը զրուութիւն ստանայ, եւ անկեղծ խօսքերով յաղթող երիտասարդին շնորհակալ կ'ըլլար որ իր կենացը ինայեց, եւ ետքն յայտնեց որ կարելի եղածին չափ շուտով Ախիէն ածապարեն, վասն զի թէ միայն իր՝ այլ նաեւ իշխանուհւոյն կեանքն ալ վտանգի մէջ էր:

Հենրիկոս աս մարդուն ըսածներուն հաւատալու պատճառ ունէր, եւ նեան իր սրտին արձակողին “Աստուած քեզի առողջութիւն տայ,“ գոչելով՝ ձիուն վրայ ցատկեց եւ Ագնէսին ձիուն սանձէն բռնելով, ամայի եւ զարհուրելի անտառի մէջ մտաւ:

Այլ երջապէս երբոր առաւօտը ծագեցաւ եւ ամէն վտանգներն ետեւին մնացած էին, Ագնէս առջի անգամ՝ բերանը բացաւ եւ երիտասարդին՝ աս խաւարային իշխանութենէն զինք փրկելուն համար սրտանց շնորհակալ եղաւ: Ետքը իբր ասպետ եւ մարտիկ ունեցած յաջողութեանը համար զինքը լիաբերան գովեց: Առաւօտեան միգին մէջէն Ախիէնի աշտարակները տեսնուելու սկսած ատեն, երիտասարդին սիրտն ուրախութենէն կը բարախէր:

Եւ մը ետքը Կիզիլա իր կորսուած զաւակը կը գրկէր. ինք զաւկին կորստեան ցաւէն դռնէն դուրս մղուած էր, եւ հիմայ Նախախնամութիւնն իրեն նոյնը նորէն շնորհեց, մի եւ նոյն ատեն նաեւ հաւատարիմ Գտեալն ալ կ'ողջունէր, որ իր անգին գանձը նորէն դարձուցած էր, եւ երկուքն ալ առնելով ժողովուրդեան բաղմութեան ընկերանալովը պալատ խոթեց:

Գոնրատ կայսրն՝ իր դուստրը տեսածին պէս թեւեւրը բացաւ եւ ողջագործեց, իսկ երիտասարդին՝ եւ ոչ նայելու արժանի կը սեպէր, բայց աչքն անոր վրան ինկած ատենը, վրան անանկ սարսափ մ'եկաւ որ կարծես թէ ծոցը թիւնալից օձ մը մտած ըլլայ: Ետքը բազմութենէն բաժնուելով նշան ըրաւ Հենրիկոսին որ իրեն հետ մեկտեղ գայ եւ զինքը պատուհանի մ'առջին տանելով, անոր սերունդը, տարիքը կը հարցընէր: Հենրիկոս իր սերունդեան վրայ գիտցածն ըսած ատեն, Գոնրատին սրտին մէջ ծնած կատաղութիւնն՝ երեսը զարկաւ, եւ երբ Հենրիկոս զարմացած կը նայէր, «ձախ աչացդ վրայի բիծն ուստի՞ է», կը հարցնէր դառնութեամբ:

— Ս'որս ճակատը մողէզ մ'ինկած է եղեր, երբոր . . . :

Գոնրատ իր գիւտին վրայ հիմակ ապահով ըլլալով, Եկիսհայմի Գտեալին խօսքը միջատեց, գոչելով «Սա յանգուգն տղան աշտարակին մէջ նետեցէք, եւ դուռը գոցեցէք մինչեւ որ Դաւիթը զինքը բանտի փոշիներէն դուրս հանէ»:

Հատերն անմիջապէս յօժարակամութեամբ վրան յարձակեցան. Ագնէս մարեցաւ եւ գունատած մօրը գիրկն ինկաւ եւ աս անակընկալ բանին վրայ ցհամրանալ վախցած էր: Հենրիկոս թող տուաւ որ զինքը վար բանտը տանին: Հոն քիչ մ'ատեն խոր մթան մէջ անմխիթար մնաց, ձեռքերն՝ երբեմն գրկելով նեցուկ կ'ըլլային, եւ երբեմն գրկացը վրայ կ'ընային եւ ակամայ՝ գօթիէն կ'ախուած փողը կը շոշափէին: Բայց յանկարծ իր ճակտին վրայէն անձկութիւնը մերժեցաւ եւ յոյսն առ Աստուած գնելով կը համարէր թէ՛ զինք Դաւիթին վտանգէն խալըսողը, նաեւ աս խոնաւ բանտէն ալ կ'ազատէ:

ԹԻՖ. Աստուծոյ դատաստանը:

Հատ անգամ կը պատահէ որ անմեղ մը կ'ամբաստանուի, բայց իր մաքուր խիղճը՝ մինչեւ որ ինչ բանի մէջ ամբաստանուած ըլլալը չ'զգիտեր՝ չ'հանգչէր:

Եկիսհայմի Գտեալին ալ ասանկ եղաւ, որ թէ եւ Աստուծոյ կամացը յանձնուած էր, բայց քանի որ բանտի մէջ նստած էր, տրտում էր, բայց վերջապէս իր բանտարկութեան պատճառն եւ միանգամայն զինքը կայսեր ամբաստանողն իմանալով «Տէր Աստուած», գոչեց «չէի կարծեր որ արեգական լուսոյն տակ ասչափ չարութիւն ըլլայ եղեր, եւ ասոր վրան անմիջապէս նորէն զուարթացաւ, եւ իր աչքերէն՝ հորւոյ եւ խղճի մտաց հանգարտութիւն կը փայլէր:

Հենրիկոսին փրկող փողոյն ձայնէն փախչողներէն մէկն, որ Ռատեպոնին կը վերաբերէր՝ ան առանձնութեան տեղն հասնելով, ուր Հենրիկոս զԿերոն ցաւակցութեամբ մը տարած ձգած էր, եւ իր տէրն հոն գտնելով ուրախանալով, Դաւիթին մէջ պատահածներն ամէն ալ անոր պատմած էր:

Կէրոյ իր ծառային բերած լուրն առնելով, եւ զԳտեալն ի կորուստ յուզարկել ուղղելով, հրամայեց որ ամենակարճ ճամբով Ասիէն ածապարէ եւ կայսեր իմացնէ թէ Գտեալը խաբէութեամբ իր վրան յարձակելով զինք ձիէն վար կործանեց, որպէս զի զիշխանութեան ազատելու պատուոյն զուրիշը մասնակից չընէ: Եւ խղճին անհանգարտութենէն չարաբարութեամբ զինքը միայնակեցի մը քով տարած է, ուր հիմայ խիստ ցաւերու մէջ չարաբարութեամբ կը պառկէ:

Աստեպոննցին միայն գողերու ծանօթ ճամբաներէն դէպ ի Ասիէն ձիավարելով, եւ ըրած մեծ հապճեպով չենրիկոսին հասնելէն ժամ մը յառաջ հասած էր:

Գոնրատ Կէրոյին ծառային խոստացած էր որ թէ եւ Կէրոյ իր հրամանը բանի տեղ չ'ընելով իր երեսէն մերժուած էր, բայց որովհետեւ հիմայ կարօտեալ մ'ըլլալով իրեն կրնար գիմել, անոր համար զԳտեալն իբրեւ խաղաղութիւն աւրող պիտի պատժէր:

Արդէն ան ատենէն ի վեր՝ երբ Կէրոյ իբրեւ շահախնդիր վարձկան մը նորածին մանուկն սպաննելու ետեւէ ինկաւ, կայսեր առջին իր համարումը կորսնցուց. դարձեալ կայսրը Գտեալի արդիւն բանակին մէջ, իր համարման համաձայն Աստուծոյն հետ՝ անոր որդին ալ գտնելէն ի վեր՝ Կէրոյ իրմէ անարգուած էր: Գոնրատ Կէրոյին արժանապատուութիւնը, որուն բնաւ արժանի չէր, շատ սիրով ետ առնուլ կը բաղձար. բայց իբր կայսր՝ պէտք էր որ այնպիսի մեկու մը, որուն գլուխը՝ բարկութեամբ կուրծալով զքսական թագ դրած էր, այնչափ ատեն ալ խնայէր, մինչեւ օրինաւոր առիթ մ'առջին ելլէր՝ անարժանը փողոյ դարձնելու, որուն շատոնցուրէն արժանաւորած էր:

Հենրիկոսին Դաւիթին դարձած ատենը, որովհետեւ Գոնրատ Գտեալին ձախ աչացը վրայ գորշ բիծը տեսած էր, եւ երեսին վրայ հօրը ճիշդ գծագրութիւնն ալ կը տեսնէր, եւ մօրը պատմութիւնն ալ լսելով, ժամանակն ալ՝ որուն մէջ որ Հելմոնտ՝ տղան անտառի մէջ գտած էր հաշուելով, համոզուած էր որ հիմակ բուն փնտուածը գտած է: Գոնրատ աս դէպքը կ'օրհնէր եւ կ'ուրախանար ալ որ Կէրոյին ամբաստանութիւնն իրեն միջոց կու տայ զասի իբրեւ զքսոյ մը վրայ յարձակող օրինաւոր եղանակաւ դատապարտելու:

Բայց բնաւ վկայ մը չէր գտնուեր. եւ Գլաւսներ՝ որուն տնակին մէջ Կէրոյ տարուած էր, եւ կ'երգնուր թէ Հենրիկոս խղճի անհանգարտութենէն ստիպեալ զինք հոն տարած էր, ոչ մէկ, եւ ոչ ալ մէկալ կողման իրաւունք կու տար:

Բանը՝ միգապատ վիճակէն լուսոյ հասնելու համար, Աստուծոյ Դատաստանին պիտի ձգուէր, Հենրիկոս անարատ խիղճմտանքէ քաջալերուելով անաշարկեց որ ինք բաց գլխով, առանց զրահի եւ անվահան, միայն արքունեաց թեթեւ պատմուճանով եւ սրով մը Կէրոյին առջին ելլելու պատրաստ է,

թէ եւ ասի զրահով, վահանով, նիզակով եւ որպիսի եւ իցէ զինուոր զինաւորեալ ըլլայ:

Թէ եւ աս անհաւատարմարար Վերոյին մեծապէս դիւրին եւ օգտակար էր, բայց իր վատութեամբը չընդունեցաւ, եւ խաբէական եւ նենգաւոր եղանակաւ պատճառ մը գտաւ թէ իր հակառակորդը հաւասար պատուաւոր չըլլայ, եւ թէ ազնուական մը իր աստիճանակցին հետ միայն կրնայ Աստուծոյ դասարանին մէջ մտնել:

Եւ լինիտ դուքսն աս արգելքը բառնալու համար յայտնեց որ ինք զՀենրիկոս իբր որդեգիր կ'ընդունի, որով դքսութեան կը հասնէր, եւ Գիւլթէն շնորհը սենեկապետն անոր ասպետական հարուածը տալու ինք զինք պատրաստ կը ցուցնէր: Վայսն իր նախապաշարմանց մէջ զպատանին իբրեւ իր թագին սպաննացող աւազակ համարելով, որովհետեւ Հենրիկոսին կորուստը կը բաղձար, աս ամէն առաջարկութեանց դէմ դրաւ, եւ պատճառ կու տար թէ աս պատիւը սպանութեան յանցանք ամբաստանուածի մը վրայ չէր կրնար անցնիլ: Եւ դատաստանական եղանակաւ մը հետեւեալն առաջարկել տուաւ:

«Վերաստանեալն իր անմեղութիւնը ցուցնելու համար հրաշէկ երկաթ մը մերկ ձեռք պիտի բռնէր, եւ Ասիւնին Գողգոթայէն (լեռնէն ուր խաչ մը տնկուած էր) մինչեւ նոյն լեռնի ստորոտը պիտի տանէր, եւ հոն գետինը պիտի դնէր: Հոն ձեռքը հանդերձի մը մէջ պիտի փաթեւորէր եւ առասանով մը պատատելէն ետքը հանգոյցը տէրութեան կնքով մեղրամոմով պիտի կնքուէր: Երեք օր անցնելէն ետքը կնիքը պիտի լուծուէր եւ թէ որ ձեռքն ամենեւին առանց այրման նշանի է, ան ատեն ամբաստանեալն անմեղ պիտի հրատարակուէր եւ ամբաստանողին գլուխը պիտի կտրուէր, եւ որովհետեւ ամբաստանողը ժառանգ չունէր, անիրաւութեամբ ամբաստանուած Գտեալն անոր ինչքերը պիտի ժառանգէր»:

Ամէն մարդ, ի բաց առեալ Ռատեպոնը, Գոնրատին առաջարկութիւնը շատ խիստ ու դաժան կը համարէին. իսկ Հենրիկոս՝ որուն գլուխը գալիքն իմացուցած էին, եւ երեք օր պատրաստութեան ժամանակ տուած էին, իր կենացը վերջի օրերն համարելով մահուան կը պատրաստուէր:

Որովհետեւ Ագնէս Հենրիկոսին բանտարկութեան վրայ խիստ ցաւելով այնպէս հիւանդացած էր որ Գոնրատ կը համարէր թէ Ագնէս Հենրիկոսին եղած դատաստանն իմանալու ըլլայ նէ ապրելէն բոլորովին կը դադրի, անոր համար զանի Մարիէնալին վանքը խաւրեց եւ զինքը կապահովցնէր թէ Վերոյին եւ Հենրիկոսին մէջ ըլլալու մենամարտութիւնն Աստուծոյ օգնականութեամբն ի շնորհս Հենրիկոսին պիտի լմննայ:

Հենրիկոսին բոլոր բարեկամներն աստուծոյն օրումն այնպիսի վարհուրանք կը սպասէին, ինչպէս հրաբխային լեռան մ'ստորոտը բնակողներն, հաւր ցայտեցնող լեռան լաւային հասնելուն եւ

իրենց ինչքն ու կեանքը փճացնելուն կը սպասէին: Ամէն մարդ իր ընկերին կ'աղաչէր որ նոյն օրը ներկայ գտնուի, եւ իրարու հետ խօսած ատենինն աչքերնուն մէջ արտասուքնին կը փայլէր: Եւ որովհետեւ ամէնքն ալ կայսեր կամքն անդառնալի կը համարէին, անոր համար ամենուն ճիգն ու փոյթը կը թուշնար, եւ ձեռքերնին ծոցերնին խօթած՝ մեծ դժբախտութեան մը կը սպասէին՝ որուն դէմ դնելու ի վիճակի չէին:

Միայն Ռուպերթ մէկալնեւուն չէր նմաներ, որոնք անգործունեայ եղանակաւ մ'ան դժբախտ օրումն կը սպասէին եւ կը մնային: Ռուպերթ գիտէր որ զՀենրիկոս սպաննող հարուածը նաեւ զՀեռոյտոս կոմսն ու Վերպերկան ալ կեանքէ կը բառնայ: Ռուպերթ աս մտածելով եւ պարագայ տեղ գլուխն հոս հոն զարնելէն ետքը՝ վերջապէս ճանինն քովը եղած միայնակեցաց վաղեց, որ հոն Վիթթէքինտին մասնակից եղած սրտի մը, ան ամէն մտածմունքներն՝ որոնք զինքը կը չարչարէին եւ խենթ կը դարձնէին, հաղորդէ:

Հասարակօրէն լրագրաց մէջ աղէկ լուր մ'այնչափ ճարտարախօսութեամբ չի պատմուիր ինչպէս դժբախտ լուրը: Անոր համար Վիթթէքինտ ամէն բան կարգացած էր եւ գիտէր թէ Ասիւնին բնակչաց բերանն ինչ կը պտրտի եւ թէ քանի մ'օրէն Գողգոթային վրան ինչ պիտի պատահի: Աս պատճառաւ՝ Վիթթէքինտ երբոր տեսաւ որ Ռուպերթ իր անակնին դռնէն ներս կը մտնէր, նշան ըրաւ անոր որ կամաց խօսի, որպէս զի աս զարհուրելի լուրը Հոլմփուրդ՝ որ ներսի խուցը կը հանգչէր, չլսէ: Բայց ծերունի Վիթթէքինտը՝ աս զօրաւոր մարդը բռնելու վիճակի մէջ չէր, որ չէր կրնար ըմբռնել թէ ինչո՞ւ համար՝ ճշդիւ նոյն վայրկենի մէջ բերանը պիտի բռնուի կամ պիտի լռէ եղեր ան բանը՝ որ իր զգածմունքները զինքը կը ստիպէին պատմելու եւ անով թեթեւութիւն մը զգալու: Բայց Ռուպերթ անմիջապէս իմացաւ որ միայնակեցին շարժմունքները ըստ մասին՝ Հոլմփուրդ կոմսէն չճանկուեցան եւ թէ անի բանին էութիւնը հասկըցաւ: Իսկ Հոլմփուրդ առանց երկայն բարակ բոլոր պատմութիւնը լսելու համար աղաչելու, իր որդւոյն վրայ ունեցած սէրէն, առանց մէկալնեւուն գիտնալուն, որոնք կից խցի մը մէջ կամաց կամաց իրարու հետ կը խօսէին, պատուհանէ մը վար իջաւ եւ սխաւ ածապարել: Անտառն անցաւ եւ շարունակ կը վազէր եւ բնաւ չէր հանգչէր մինչեւ որ հոգին բերանն եկած Հոլմփուրդեան աւերակներուն հասաւ: Հոն, ան՝ երբեմն երեւելի եւ սեգ ամրոցին աւերակներն ամայի եւ վայրենացեալ մնացած էին ինչպէս որ Զաւիտ տեղւոյ մը կը վայելէր: Աքսորեալն իր մեծ ցաւովն աչքը վրան շրջելով կը տեսնէր որ Ռատեպոն իսկ՝ որ իր ընչասիրութեամբն ափ մը երկիր առանց գործել տալու չէր թողուր, աս ամրոցն բոլոր իր շրջապատող երկիրներովը չէր մշակած եւ երեսէ ձգածի պէս թողուցած էր: Ամրոցին տա-

նիքն, աշտարակները, պատերը բոլոր քանդուած գետինը տարածուած էին, բայց Լեռնաշեն տեսաւ որ գետնափորին կամարները՝ թէ եւ փլատակաց տակ թաղուած, բայց անարատ մնացած էին:

Հովսփոբը՝ քարէ սիւներու վրայ յեցած գաւթին մէջ մտաւ, ուր իր հաւուց մարմինները զինկէ արկել մէջ կը պահուէին: Հոս իրեն վրայ տրամուծիւն, յուսահատութիւն կամ զինքը ճնշող խորհուրդ մը բնաւ չեկաւ, որովհետեւ զինքը քաջալերողն ան գեղեցիկ վախճանն էր, որ զինք հոս բերած, եւ զինք իր թմրութենէն՝ գործելու կոչած էր: Հոն մէջ տեղը կանգնուած երկաթէ խաչին առջին, որուն վրայ Քրիստոսի արձանը մարդու մեծութեամբ էր, յարգութեամբ երկրպագութիւն մ'ընելէն ետքը, սովորաբար հոն ննջողաց զրահներն ու զէնքերը որովհետեւ իրենց դագաղին վրայ կը կախուէին, ասոնցմէ ինք այնպիսի հատ մը կը փնտրէր որ իր վախճանին ծառայէ: Ասոնց մէջէն սեւ զրահ մ'ընտրեց, որուն վերի մասը կամ սաղաւարտն անսնկ շինուած էր՝ որ ուղած ատենը զսպանկով մը երեսն ալ կրնար ծածկել, աս զրահն հագաւ, ամէնէն աղէկ սուրը մէջքէն կախեց, եւ հոն եղած վահաններուն մէջէն հատ մը որուն վրայ Հովսփոբեան զինանշանը գործմուած էր՝ առաւ, ձեռացը՝ երկաթապատ ձեռքնոցներն անցուց, եւ աս ամէն գործողութիւնները լմնցընելէն ետքն առջի անգամ՝ զինկէ դագաղի մը վրայ նստելով հանգչեցաւ: Օրուան մնացած մասն հոս անցուց, եւ բոլոր ժամանակն աղօթելով՝ բռնելու ճամբան կը մտածէր. բայց ընդ գիշերը վրայ հասնիլը, աս գերեզմանատունը թող տուաւ եւ լուծեամբ ճամբայ ելաւ՝ եւ խաւարային ոգւոյ մը պէս, Ռատէպոսին կալուածներուն վրայէն անցնելով երկնից ան կողմը կը դիմէր, ուր Ֆալցի քաղքին զանգապաններն ու աշտարակները դէպ ի լուսին կը բարձրանային: Աստիճանի մէջ ընելու բան մը չունէր, անոր համար ինք կայսերական պալատին պատերուն չհասած ճամբան դարձուց, եւ դէպ ի Գողգոթա զարկաւ, ուր աս «Ես ապրեմ» մացառներու, խաչուղւոյ կայարաններու եւ մատարան մէջերն աներեւոյթ եղաւ:

Պէտքը շարունակուի:

Բ Ե Ա Պ Ա Տ Մ Ե Կ Ե Ն

Ձ Ա Ր Մ Ա Ն Ա Ն Ի Ք Բ Ն Ո Ւ Թ Ե Ն Մ Ր Ջ Ն Ո Յ

(Հարունակութիւն տես թիւ 6)

Օգարմանալի է ան ուրախութիւնն ու զուարճութիւնը երբոր խել մը ատեն չտեսնուէին ետքը իրարու պատահելու ատեններն կը ցուցընեն, որ մասնաւորաբար իրարու ունեցած սիրոյն, ու իրարու հետ ունեցած միամտութեան առանձին ցոյց մը կրնանք սեպել: Անգամ մը Հուպէր քանի մը միջոց շարժումը դիտեց, որոնք յառաջագոյն մի եւ նոյն բոյնի կը վերաբերէին, ու ինք չորս ամսոյ չափ իրարմէ

բաժնած ու ետքն իրարու քով բերած էր: Թէպէտեւ աս չորս ամսոյ չափ ժամանակն իրենց կենացը չորրորդ մասին չափ երկայն է, սակայն իրարու քով գալուն իրար ծանցան, իրենց ձեռքներով իրար ողջագործեցին, ու դարձեալ միաւորեցան մէկ ընտանիք եղան: Մըջիւնները նաեւ փոփոխակի իրարու հանգստութիւնն ալ հոգալու, ու ամէն գտած վայելմունքն իրենցմէ հեռու ըլլող ընկերներուն ալ հաղորդելու մեծ փոյթ ու մտադրութիւն կ'ընեն: Բոյնէն դուրս գացողները տունը մնացողները կը կերակրեն, երբ որ սիրած կերակուրներէն համբար մը գտնեն, ան ատեն բոլոր հասարակութեան կ'իմացընեն, ու հոն երթալու ճամբան կը ցուցընեն, ինչպէս որ վերը տեսանք: Անգամ մը Հուպէր մէկ մասնաւոր վախճանի համար իր արուեստական միջոց պահարանին ջահի մը ձեռքով տաքութիւն տուաւ. մէջը գտնուող մըջիւնները վազեցին ու աս ուրախալի լուրը իրենց ընկերներուն իմացուցին. զանոնք մինչեւ իրենց կղզիներուն վրայ բռնած ու կախած (որ իրար տեղէ տեղ տանելու սովորական կերպերն է) առին նոյն տեղը բերին, անանկ որ կը տեսնէիր կ'ըսէ Հուպէր, որ հարկաւոր մըջիւններ իրենց բարեկամներով բռնաւորած տաքութեան տեղը կը վազէին: Աս ըսելէն ետքը Հուպէր, խօսքն ասանկ յառաջ կը տանի. «Աս ու ասոր նման ուրիշ շատ զննութիւններն, որոնք հոս տեղը յիշած չեմ, միջոց իրենց ընկերացն երջանկութեանն ու հանգստութեանը հոգը ցուցընելով, մարդուն միտքը կը բերեն ան մտացածին հասարակապետութիւնները, որոնց մէջ բոլոր ինչքերը հասարակաց ընել, ու հասարակաց հանգրստութիւնն ընդհանուր գործողութեանց կանոն դնել կ'ուզուի. բայց աս մտացածին բանը միայն արարիչը կրցած է իրական ընել, եւ աս պահանջուած կարգն ու կանոնը, միայն միջատներու մէջ հաստատել, որոնք մեր կիւրքերն ազատ են»:

Մըջիւններն ինչպէս որ իրար կը սիրեն, նմանապէս իրար կ'ատեն ալ. ու իրենց աս ատելութիւնը իրարու հետ կուտող մըջիւններէն մէկուն մեռնելովը կը լմննայ: Շատ անգամ պլեկայլ հասարակութեանց անգամներն իրարու վրայ կ'իյնան, իրարու սրունքները ու թեւերը իրենց սուր ծամելիքներովը կը կտրեն վար կը նետեն, եւ իրարու վրայ իրենց թոյնը կը թափեն, որ կ'երեւայ թէ բնական սաստիկութեամբն ուրիշ կենդանիներուն թոյնին պէս սաստիկ կը ցուցընէ: Հուպէր երկու իրարու թշնամի հասարակութեանց կռիւը կամ պատերազմը ասանկ կը ստորագրէ: «Մտածէ երկու քաղաք, որոնք մեծութեամբ ու ժողովրդեան բազմութեամբ իրարու հաւասար ու 100 քայլի չափ իրարմէ հեռու ըլլան, մտածէ մէջի միջոց անթիւ ու անհամար բազմութիւնն, որ երկու մեծ տէրութեանց ժողովրդեան բազմութեամբ կը նմանի: Ան բովանդակ միջոցն, որ աս երկու տէրութիւններն իրարմէ 24 մատնաչափ հեռաւորութեամբ կը բաժնէ, բոլոր բնակիչներուն խառնաղանձ ու սոս-

կալի բազմութեամբ լեցուած ու ծածկուած կ'երևայ: Երկու բանակներն աս միջոցին կամ հեռաւորութեան մէջ տեղերը իրարու կը հանդիպին, ու պատերազմ կու տան: Բարձրաւանդակներու վրայ գտնուած պատերազմողներէն հազարաւորներն իրարու հետ մենամարտութեան կ'ելլեն, ու իրենց զօրաւոր ծամելիքներով իրար կը խաճեն: Ասոնցմէ աւելի մէկ մեծ մաս մ'ալ երկու կողմանէ ալ գերի բռնելու ջանքեր կ'ըլլայ. բռնուածները պարագայ տեղը փախչելու կը ջանան, ինչու որ գիտեն ան չարաքախտ ու դժբախտ վիճակը՝ որ թշնամի միջոց բոյնին մէջ իրենց գլուխը պիտ'որ հասնի: Պատերազմին ամենէն աւելի սաստիկ եղած միջոցը գրեթէ 2—3 քառակուսի ոտնաչափ ընդարձակութիւն ունի. հոն գարշելի հոտ մը ամէն կողմը կը բուրէ. հազարաւոր միջիւններ թռնոյժ ծածկուած պատերազմի դաշտին վրայ մեռած կը կենան. ուրիշները, որոնք գունդեր կամ շղթայներ կազմած են, իրենց ծամելիքներով կամ ճանկերով իրար կը բռնեն կը յափշտակեն, ու իրարու հակառակ ուղղութեամբ փոփոխակի գերի կը տանին: Աս գունդերը կամաց կամաց ու ետեւէ ետեւ կը կազմուին: Նախ երկու պատերազմող միջիւններ իրար կը բռնեն, ու ետեւի ոտուքներնուն վրայ կ'ելլեն կը կենան, երկուքն ալ փոփոխակի թիւ ու թունաւոր թքով իրար կը թրջեն, անկէ ետքն իրար պինդ բռնած թաւալգոր գետինը կ'իյնան ու փոշիի մէջ կը թաղուին: Անմիջապէս նորէն ոտքի վրայ կ'ելլեն, ու ամէն մէկն իր թշնամին առնելու տանելու կ'աշխատի: Թէ որ երկուքն զօրութիւնն ալ հաւասար է, ան տեսն երկուքն ալ անշարժ կը մնան, մինչեւ որ մէկ երրորդ մը վրայ հասնի, ու յաղթութիւնը մէկ կողմը որոշէ: Բայց շատ անգամ կը պատահի, որ երկուքն ալ մի եւ նոյն ժամանակ օգնութիւն կ'ընդունին, եւ պատերազմը անորոշ կը մնայ. երկու կողմէն ալ ուրիշ միջիւններ ասպարէզ կը վազեն, եւ երբեմն շատ անգամ մինչեւ վեց, ութը ու երբեմն տասնական մը ջիւղներու շղթայ կը կազմուի, որոնք իրար պինդ գրկած կ'ըլլան, ու յամառութեամբ յաղթութեան վրայ կը կուտին: Հաւասարակշռութիւնն այնչափ աւտեն առանց աւրուելու կը մնայ, մինչեւ որ մէկ բոյնէ մը պատերազմողներու բազմութիւն գունդ մը մէկէն վրայ կը հասնի, ու թշնամին ետ քաշուելու կը ստիպէ. որմէ ետքը նորէն առանձին կռիւներ ու մենամարտութիւններ կը սկսին: Գիշերը մօտիկնալու ըլլայ երկու բանակներն ալ իրենց քաղաքը կը քաշուին. իսկ երկրորդ օրն առաւօտանց արշալոյսը ծագելէն յառաջ պատերազմը կրկնապատիկ կատաղութեամբ նորէն կը սկսի. ու աւելի ընդարձակ ասպարէզ մ'ալ կը բռնէ: Աս օրըստօրական պատերազմներն այնչափ ատեն կը տեւեն, մինչեւ որ սաստիկ անձրեւ մը գայ, ու զանոնք իրարմէ բաժնուելու ստիպէ. ասոր վրայ երկու կողմն ալ իրարու թշնամութիւնն ու վրէժխնդրութիւնը մոռնալով, խաղաղութիւնը նորէն կը հաստատուի: Միջիւններն ասանկ պատերազմներէն

ետքն իրարմէ բռնած գերիները շատ անգամ կ'ուտեն, ինչպէս նաեւ բռն իրենց հասարակութեան մէջէն ալ զօրաւորները զհիւանդները ու մեռելիքները կ'ուտեն: Անոր վրայ կը տարակուսիք, թէ արդեօք միջիւնները գերիի տեղ գործածելու համար գերի կը բռնեն թէ չէ. մեր ըրած դիտողութեանցը նայելով գերի բռնուածներն ուրիշ զեռուներուն պէս կերակուր ընելու համար կ'առնուն բոյն կը տանին: Հուպէր իր գրքին մէկ մասին մէջ միջոց գերութեան վրայ երկայն կը խօսի, ու մեզի հետ միաբան կը վկայէ, թէ մեծցած միջիւններն ամենեւին գերիի պէս չեն գործածեր, հապա աս վախճանաւ գործածուած գերիները ուրիշ բոյներէն գողցուած ձուերէն ելած են: Եւ որովհետեւ դեռ մինչեւ հիմայ չելաւ մէկ բնագէտ մը, որ աս բանս մասնաւորաբար քննած ըլլայ, անոր համար Հուպէրին զուցածը չենք կրնար հերքել, թէ պէտեւ մենք կարծելու բաւական հիմ ալ ունենանք, թէ միջիւններն ուրիշ բոյներէն կծկածներ ու ձու ալ գողնալու ըլլան, չէ թէ գերեաց համար մը դիզելու վախճանաւ կը գողնան, հապա միայն իրենց ձագերուն ունեցած բնական սիրոյ զգածմունքը յագեցընելու համար: Տարակոյս չկայ, որ աս կերպով խառն հասարակութիւններ կը ծնանին, բայց թէ անդեօք օրինակի համար ամաղոններու բոյներուն մէջ գտնուած սեւ միջիւններն անոնց գերիներն են թէ չէ, տարակուսի տակ է, որչափ որ Հուպէր աս կարծիքը հաստատելու համար պատճառներ ալ բերելու ըլլայ: Մենք աւելի հաւանական կը կարծենք, թէ ասանկ հասարակութիւնները ըստ պատահման ու դէպքով յառաջ եկած ըլլան. թէ պէտեւ Հուպէր կը կարծէ թէ ասիկայ հասարակութեան մէկ մասին ուրիշները գերի ընելու բաղձանքէն յառաջ եկած գործք մ'եղած ըլլայ, ուստի եւ ասանկ կը խօսի. «Մոխրագոյն ու փորոզ միջիւններն ամաղոնաց խափշիկներուն պէս մտածելու ենք. ինչու որ աս ամաղոն միջիւններն անոնցմէ իրենց գերիները կը ճարեն, զանոնք անանկ մէկ հասակի մէջ գողնալով, երբ որ իրենց բնական յօժարութիւնը դեռ բացուած չէ, եւ անոնցմէ սնուցուելու ատեն կէս մը անոնց աշխատասիրութեան յօժարութիւնը կը ստանան: Չենք կրնար բաւական զարմանալ ասչափ խոհեմութեան ու իմաստութեան, որ միջոց աս կարգադրութեանց մէջը կը տեսնուի, ինչու որ ասիկայ ոչ գերութիւն է եւ ոչ ալ բռնաւորութիւն. ան միջիւններն ալ, որոնք 20էն աւելի զանազան բոյներէն գողցուած են, եւ ոչ կտոր մը դաւաճանութիւն կամ կասկած կը ցուցընեն իրենց օտար բոյներէն առնուած ըլլալուն համար, հապա մի եւ նոյն յարկի տակ եղբայրական ու ընտանեկան միաբանութեամբ ու սիրով կ'ապրին: Ստուգիւ կարծես թէ բնութիւնն ամէն աս կարգադրութիւններն ընելու ատեն մտածեր է, թէ ծեր միջիւններն ուրիշ տեսակի մը հետ չեն կրնար ընտանեալ ու ընկերական կեանք անցընել, բայց ասիկայ պզտիկներուն կարելի է, մանաւանդ թէ որ իրենց

կենացը սկիզբէն աս բանիս վարժին, ու կրթութեան հոգ ու խնամ տարուի: Աս կերպով բնութիւնը միջոց խառն կամ բաղադրեալ հասարակութիւններ յառաջ բերած է. անոր համար ալ ամառներն իրենց արշաւանացը մէջ երբեք մեծցած միջիւններ չեն յափշտակեր, հապա մահաւանդ ձուեր ու կրճեածներ, թէ որ Հուպերին աս ըսածներն ստոյգ են, ան ատեն միջիւններէն աւելի քաջ ու խելօք գործող գերիի վաճառական չկայ, եւ իրենց աս բնական բերումը մարդկային իմացողականութեան նման սուր ու բարակ դրած կ'ըլլանք:

Պէտք է շարունակուի:

ՀԱՏԿԻ ԳԱՐՈՒՆ

Լուծան ջրոց, դետոց շրջալս սառամանեաց:

Սիրուն գարնան քաղցր զեփու մը ժամանեաց:
Գաշտաց հովտաց վրայ կը տեսնէ ժիր շինական,
Ծիւռ ու կանանչ, ինչպէս յոյսերն ալ կ'արթննան:
Դերացեալ ձմեռն՝ երկտաւար գեղջի բնութեան
կու տայ տեղի. ինք կը գիտէ բարձր լեռանց վրան,
Էւ փակեցով՝ երբեմն անկէց ալ կը խաւրէ Է.
Ձրարթ դաշտաց՝ գրնդակներն պաղ սառուցէ:
Փռնճ տեղի: Արեւն ալ չըկրնար կրեւ սպիտակ.
Ճիգն է ամէն գի դարդարել գոյնդոյն համակ:
Բայց դուն այսօր թող դաշան, միտի մէջ մը քաղաք,
Տես մէյ մ'անթիւ մարդիկներու հոն ժողովակը,
Գիտնք զըւարթ, վարժուն շարժամբք հոն ժուռ կու գան:
Գիտեն ինչու. զի կը տօնեն զօրն Յարութեան:
Փռնճ կը փրնտուես տանց եւ խրդից յարկաց տակ մարդ
կը կարծեն թէ յարկերն զերեք կը ճնշեն արդ.
Արհեստաւոր, վաճառական տղայք դըպրոցաց,
Ամէն աղգի եւ սեռի մարդ հագուած ձգուած
Գիշերն ի բուն եկեղեցեաց մէջ անցուցած՝
Արդ կը գիտնէ խուռն դաշտաց եւ պարտիզաց:
Տես մէյ մը տես գետեղերեայ սիրուն նաւեր,
Հովին առջին դրօշներն պարզած կու տան հրաւեր.
Անոնց կ'երթան մեծ բաղմունքի մը ծերն ու տղան
Վայելելու սիրուն օդերն ու գեղն գարնան:

ԲՈՂԱՆԳԱՊԻԹԻՆ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆՑ ԵՒ ԱՐՈՒՍՏԻՔ

Նկարչութեան վրայ:

Նկարչութիւնը (peinture) արուեստ մըն է որն որ գիծերու ու գոյներու միջնորդութեամբ՝ շիտակ երեսի մը վրայ ամէն տեսանելի առարկաները կը ներկայացնէ:

Նկարչութեան էական մասերն են, Գիւտ, Գծագրութիւն ու Խրանքը:

Գիւտը՝ ներկայացուելու առարկաները կ'ընարէ, նոյնքը պատմութենէ, առասպելներէ փոխ առնելով. կամ թէ՛ գիւտը պլարանական է, այսինքն ներկայացուած առարկաները ծածկուած իմաստ կամ միտք մը կ'ունենան, որն որ ներկայացուած առարկաներուն ձեւով կ'իմացուի: Աս առարկաները պէտք են իրարու մէջ իմաստակցից ու պարզ կապակցութեան ճիշդ պահպանութիւնը կ'ենթադրուի: 2-է թէ միւսակ նկարչներէն, այլ նաեւ քանդակագործներէն ու պղնձագործներէն արուեստին կանոնաց ճիշդ պահպանութիւնը կը պահանջուի: Աղէկ գծագրե-

լու համար հետեւեալ բաները կը պահանջուի. 1, Ճշգրտութիւն. այս ինք կերպարանաց մէջ պահանջուած կամ ենթադրուած չափակցութեան ճիշդ պահպանութիւնը: 2, Ճաշակ: Աս ճաշակն այլ եւ այլ դպրոցաց համաձայն, որոնց մէջ որ նկարիչը սորված է, զանազան է: 3, Վայելչութիւն. այս ինքն առարկաներուն զարդարանքը, որն որ առարկայից համեմատ կամ պատշաճ է, ու ճշմարտութեան ալ ամենեւին նուազութիւն մը չի բերեր: 4, Նկարագիր. այս ինքն ամէն առարկաներն իրենց սեպհական նկարագրին համաձայն պէտք են ներկայացուիլ, այնպէս որ անով իրարմէ ճիշդ զանազանուին: 5, Չանաղանութիւն. այս ինքն ամէն մէկ անձ պէտք է իրեն յատուկ տեղը, դիրքն եւ այլն ունենալ, եւ ասիկալ ըստ աղբայնութեան, ըստ հասակի ու ըստ սեռի այլ եւ այլ պէտք են ըլլալ: 6, Չգծում, այս ինքն ամէն մէկ կերպարանք պէտք է հոգւոյն ու սրտին ներքին կիւրքը յայտնող շարժում մը ցուցնել: 7, Հեռանկարութիւն. կամ արուեստ առարկաներն այլ եւ այլ հեռանկարութեան մէջ ներկայացնելու. եւ ասիկա կ'ըլլայ կարճ ցուցուած գծերով կամ գոյներուն մեղմ ու աստիճանաւոր փոփոխութիւն մը տալով: Նկարիչը պէտք է լոյսն ու ստուերը նկարուած առարկաներուն հեռանկարութեանց համեմատ պատշաճ կերպով բաժնելը գիտնայ:

Երանգք ըսելով կ'իմացուի ան արուեստը, որուն միջնորդութեամբ նկարիչ մը գիտէ ամէն բնական առարկաներուն գոյնը՝ գունոց յարմար խառնուրդով նմանցնել: Ասիկա նկարչութեան էական ու զիւաւոր մասերէն մէկն է, եւ կը սորվեցնէ թէ գոյները ինչ յատկութիւն պէտք են ունենալ, որ ան կէս մութ գոյներուն զարմանալի ազդեցութիւնները կարենան յառաջ բերել, որոնք՝ պատկերները դուրս ելած կամ ցցուած կ'երեւցնեն ու զանոնք նկարուած կամարի եւ ասոնց նման իրերուն իրեւ թէ առջեւի կողմը կեցած կը ցուցնեն: Կէս մութը (գոյն) լուսոյ ու ստուերի մէջ տեղն է: Ամբողջ ու կէս գոյներու յարմար բաժանմամբ ու շուքին աստիճանաւոր փոփոխութեամբ նկարչութիւնն ան հրապոյններն ու գեղեցիկութիւններն յառաջ կը բերէ, որ զմեզ զարմացմամբ լի կ'ընէ ու գեղեցիկ երեւակայութեանց մէջ կը փոխադրէ:

Բայց բուն աղէկ նկարչութեան մը զիւաւոր յատկութիւնը ճշմարտութիւնն է. այս ինքն որ պատկերը՝ իր նախանկարին կամ օրինակին ճշմարիտ նկարագիրը կարելի եղածին չափ հաւասարիմ պիտոր ներկայացնէ: Նկարիչը պէտք է նոյնպէս բնութեան ամենածածուկ զգած մունքները դիտել ու պարզ հաւատարմութեամբ կտաւի վրայ նոյններն յառաջ բերել գիտնալ. այնպէս որ միւր իրեւ ճշմարիտ միս, նիւթն իրեւ իրական նիւթ, իւրաքանչիւր յատկութեանց համեմատ երեւցնէ: Հասարակօրէն ութ տեսակ նկարչութիւն կայ. 1, Ձրա- ներկով նկարչութիւն (Peinture en détrempe), որն որ ամենէն ճինն է: Ներկ կամ գոյները խիտի ջրով կը լուծուի: Աս կերպ նկարչութիւնը զարդերու մէջ կը գործածուի:

2, Որմանկար նկարչութիւն (Peinture à fresque), կամ մարներու ու պատերու համար կը գործածուի, եւ աս վախճանիս համար պատերն յառաջագոյն կրկին անգամ շաղխտով կը ծեփեն: Աս շաղխտով ծեփածին վրայ հասար թղթով գծագիրը կը հաստատեն ու ետքէն ամէն մէկ գիծերը սրածայր գործիքով մը շաղխտին վրայ կը հանեն, այնպէս որ եթէ թուղթը մէկչի առնուի, բովանդակ գծագիրը շաղխտին վրայ տեսնուի:

3, Իւղանկար նկարչութիւն (Peinture à l'huile): Աս ալ երկայն ժամանակէ ի վեր գործածութեան մէջ է: Ներկն աս վախճանիս համար ընկուղի իւղին մէջ կը լուծեն: Գոյներն՝ ասով յատուկ կենդանութիւն մը կը ստանան, ու ամենեւին ջրէն կամ խմանութեանէն չեն փասիր:

4, Ներկախառն կապարանկարչութիւն (Peinture en pastel): Աս կերպ նկարչութիւնն յատուկ կապարագրով կ'ըլլայ, որ ներկախառն կապար կ'անուանուի: Ասիկալ ուրիշ բան չէ բայց եթէ զանազան գոյներու խմոր կամ զանգուած մը՝ սպիւրով հանուած գծերը պէտք է մատի ծայրով շփել, որով ամբողջ ու կէս եւ կամ միջին գոյները դուրս կը հանուի, աս ընելու ժամանակ գոյները՝ հաստատուն մնալու տեղերը աղէկ մ'իրարու հետ կը մալեն կամ կը մանրեն: Աս կերպ նկարչու-

թիւնն հասարակօրէն միայն կտաւի վրայ կպցուած թղթեայ պատկերներու համար կը գործածուի: Ասով մարմինը կամ միւր շատ աւելի բնական ու աղէկ կը նկարուի, քան թէ ուրիշ կերպ նկարուածամբ. որովհետեւ շատ աւելի կենդանի, դերեցիկ ու գոյներն ալ թաւելանման յատկութիւն մը կ'ունենան:

5. Մոմախառն երանգօք նկարչութիւնը (Peinture encaustique) մոմով, գունով ու հրով կ'ըլլայ: Աս կերպ նկարչութիւնը շատ դժուար է յաջողցնելը:

6. Մանրանկարչութիւնը (Peinture en miniature) ջրաներկով նկարչութիւն մըն է. ասոր մի եւ նոյն գոյները կը գործածուին, որոնք, ինչպէս ծանօթ է, կռէզը (gomme arabique) ջրոյ մէջ լուծելով կը խառնեն: Ասիկայ ըստ մեծի մասին դէմքերու կամ պատկերներու եւ կամ ուրիշ պոստիկ առարկաներու համար կը գործածուի: Հասարակօրէն թղթոյ ու փղոսկրի վրայ վրձինի ծայրով կը նկարեն:

7. Գիւղարչութիւնը (Peinture en camaïeu) գանազան յատակի վրայ միայն մէկ գունով նկարչութիւն մըն է: Ասով մարմնի կամ սպիտակ քարէ խորաքանդակներ կը ներկայացուին:

8. Գրականտիկոնի կամ արծնածի նկարչութիւն (Peinture en émail) Աս կերպ նկարչութեան վրայ գաղափար մ'ունենալու համար, պէտք է նախ եւ յառաջ Գրականտիկոնին (Գէէ) ինչ ըլլալը գիտնալ: Գրականտիկոնն ուրիշ բան չէ բայց եթէ հաւասարամաս ապակւոյ, ղինկի ու կապարի խառնուրդ: Ասոր վրայ կ'աւելցնեն նաեւ ան մետաղի գոյնը, զորն որ բաղադրութեան տալ կ'ուզուի. զոր օրինակ կանաչ, դեղին եւ այլն: Աս խառնուրդը՝ հրոյ միջնորդութեամբ ինքն իրեն մետաղին վրայ կը հաստատուի, ու ետքէն զրականտիկոնի նկարչութեան կը ծառայէ: Աս կերպ նկարչութիւնն ի գործ դնելու համար պէտք է քանդակագործութենէ, ձուլելու արուեստէն ու նկարչութենէ քիչ մը բան հատկնալ: Աս արուեստը քանդակագործութեան աւելի բարձրաքանդակներուն նմանելու կը ջանայ, եւ երանգն ալ նոյն կենդանութիւնն ունի ինչպէս նկարչութեան մէկալ մասերուն մէջ: Աս կերպ նկարչութիւնը աղամանդներ, զարդեր ու պատկերներ ներկայացնել ուզուած ատեն կը գործածուի:

Նկարչութեան մէջ արուեստախօսական բառերը կամ բացատրութիւնները հետեւեալներն են:

1. Խաւթ, որով ուրիշ բան չ'իմացուիր, բայց եթէ շատ իրարու քով կեցած մարդու դէմքեր, անասուններ ու ծառեր, որոնք վախճանի մը համար հոս միացուեր են: Քանդակագործութեան մէջ խաւթը ըսելով կ'իմացուի պատուանդանի մը վրայ միացեալ ամէն դէմքերը:

2. Սրբիք ըսելով նկարչութեան մէջ կ'իմացուի պատկերի մը միտգոյն մասերը, որոնք մնացած մասերուն փայլունութիւնն աւելի գուռ կը հանեն: Նկարչի մ'ամենամեծ ճարտարութիւնը՝ լուսոյ եւ ստուերին, բայց ու մութ գոյներուն պատշաճ բաժանման վրայ կը կայանայ: Հոս ստուեր ըսելով լուսոյ նուազութիւնն միայն կ'իմացուի:

3. Հագրաք (Draperie) կամ արձաններուն զգեստը՝ կը կայանայ ձեռնակեղէնները, անոնց ծալքերը, զանազան կերպաններն եւ ուրիշ իրերը ներկայացնելու վրայ, որոնք երկրանկարներէն, դաշտանկարներէն կամ մեկն բոլորովն զատ բան մըն են: Նախ եւ յառաջ նկարին իր նկարներն մերկ կը գծագրէ, ետքէն հագուեցնելու կը սկսի: Նկար մը վայելուչ հագուեցնելու համար գլխաւոր թէութիւնն յայնմ կը կայանայ, որ զգեստով ծածկուելու մարմնոյն մասերը ճիշդ պէտք է գիտնայ: Չգիտեսներուն ճիշդ ու վայելուչ ծալքը նկարչութեան մէջ մեծ յարգ ու արժէք ունի:

4. Կոշիկաւ Դիւր ըսելով կ'իմացուի նկարին ան կեցուածքը, որն որ նկարը ըստ մասին կ'երեւցնէ: Աս տեսակ գիւրջով պատկերը մէկ աչքով ու մէկ երեսով կը նկարուի:

5. Քաւալը թանձր, կոշտ հեղուկ մըն է, զորն որ պատկերներուն աւելի փայլունութիւն տալու համար կը գործածեն: Ասիկա կը շինուի կանեփի խիժէն, կտաւատի եղէն ու տեսակ մը հալուէէն:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՊՐԻԼԻ

Հիմնական դեսպանական միջախն աչքին առջին ունեցողները՝ դեսպանաժողովով խաղաղութեան վրայ խօսք լսած ատենին՝ անվստահութեամբ գլուխին կը ցնցեն:

Տարիէ մը վեր եղած դէպքերը քննողը կը տեսնէ որ իրերը դեսպանական ժողովով մը լըմնանալու բան չեն, եւ թէ աս իրաց մէջ՝ աւելի զօրավարներն առաջնորդ պիտի ըլլան քան թէ դեսպանական պատգամաւորները:

Նաբոլէոնեան Գաղղիան՝ որոշիչ պատերազմի կը պատրաստուի եւ կ'ուզէ որ Նաբոլէոնին ցեղին գոյութիւնը իբրեւ խաղաղութեան աւերման պատճառ համարուած դաշինքները (1815) ջնջուին: Գարձեալ ասիկ զատ միանգամայն գաղղիական բանակը զբաղեցնել եւ Նաբոլէոնեան կառավարութիւնը զինուորական նոր պարծանքով մը կ'ուզէ հաստատել:

Հատուցուին ի վեր խաղաղ, Գաղղիացոց պատերազմաւորութեանը ամենէն մերձաւոր եւ համոզանք տեղը կը համարուէր: Իսկ Սարտենիա՝ նոյնպէս շատուցուին ի վեր սահմանը տարածելու տենդով մը բռնուած էր:

Իսկ խաղաղայի մէկալ տէրութիւններն ամէն մէկն իրենք իրենցմէ Սարտենիային դէմ դնելու բաւական զօրութիւն չունին, բայց աս ալ ստոյգ է թէ ամէնքն ալ անոր բռնած ընթացից դէմ են:

Ուրեմն կը մնայ միայն Աւստրիա իբր այնպիսի զօրութիւն մը որուն դէմ իբր գլխաւոր արդէլը մը Սարտենիա աւելայ կը կրճատէ եւ Գաղղիա մեծ զօրութեամբ կը պատրաստուի: Պարտենիա՝ Գաղղիայէն Սարտենիայէն մէկ իբր Գաղղիա տարակոյտ չկայ. թէ եւ դեսպանաժողովը ժողովուրդը ըլլայ: Հոս պէտք է որ յիշենք նաեւ Փարիզի Սէտլ պատերազմասէր լրագրին Ապր. 5ին ըսած խօսքը, որ՝ թէ եւ յանդուգն բայց շատ ստոյգ խօսք է. «Գաղղիա, կ'ըսէ, Գաղղիայէն ինչ մէկ ասոր զգեստին քաւալը պիտի ելլէ, Գաղղիայէն ինչ մէկ ասոր զգեստին քաւալը պիտի ելլէ, Գաղղիայէն ինչ մէկ ասոր զգեստին քաւալը պիտի ելլէ»:

Բայց թէ աս խառնակութիւնն էր պիտի սկսի, ասիկա հաւանականաբար դեսպանաժողովին ժամանակին հետ միատեղ պիտի ըլլայ: Ժողովքն ուր պիտի ըլլայ: Մեր անցեալ թերթին մէջ նոյն ատենուան խօսակցութեանց նայելով՝ հրատարակեցինք որ Լոնտոն, բայց հիմալ կը հարկադրենք ըսելու թէ դեռ որոշուած չէ, (որուն երբեմն ըլլալիքն վրայ իսկ կը տարակուսինք), երբեմն կ'ըսուի Հասակ, երբեմն Մանհայմ, երբեմն Կլէնֆ:

Գաղղիա կոմսն որ Փարիզ գացած էր Ապրիլ 1ին անկէ Դուրին դարձաւ հետը մէկտեղ Նաբոլէոնին ինքնապիւր թուղթը բերաւ առ Իմմանուէլ Թագաւոր Սարտենիայ: Կոմսը Փարիզ գտնուած ատենը Կայսեր քով շատ անգամ եւ ժամերով ունկնդրութիւններ ունեցաւ: Բայց Փարիզէն բաժնուած ատենը՝ առանց յանձն առնելու դարձաւ ան պայմանը՝ զոր Աւստրիա ժողովքի մը համար առանց որոշուելու, դարձ էր, այսինքն Սարտենիայի զօրաց զինավթաք ըլլալը: Ինքն ալ վերջէն կը նայի:

Փարիզէն եկած վերջի հեռագրական լրերուն նայելով, Սարտենիա՝ ըստ առաջարկութեան Ռուսաստանին՝ ժողովքէն դուրս պիտի մնայ, որ միայն հինգ մեծ տէրութեանց մէջ պիտի ըլլայ:

Մարտի 29ին Դուրինէն հեռագիրը կը ծանուցանէ թէ Սարտենիա դեռ զօրքը զինավթաք ընելու պատրաստութիւն մը չ'տեսներ: Բայց զօրաց շարժումներն աստ եւ պոթմ ի կախ մնացին, եւ ամէն օր զօրքը սահմաններէն ետ քաշուին կը սպասուի:

Ապրիլ 3. Փարիզէն առանձնական հեռագիրը կը ծանուցանէ թէ Գաղղիացիք Լիոնի մօտերը՝ 60.000 զօրքով Սարտենիայի սահմանները բռնած են: Գարձեալ թէ դեսպանաժողովը Հասակ պիտի ըլլայ, եւ մէջն եղող տէրութեանց պատգամաւոր փոփոխակի գահեւեց պիտի նստին: